Сшиток 53

Ціна 15ц. 10 за $1.25

ДО НАБУТЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ

— Альфонсе! — Милостивий Боже! — Так низько ти вже впав, що рідну матїр обкрадаєш!

Дивно то судьба кермує нами. Алберт Гільмер навіть не прочував того, що його тут чекало. Спокій й потїху принїс нещасному Раймундови, а він самий — Гільмер — знайшов ті скарби, за якими надармо дотепер вганяв скрізь по далекому світу — а знайшов аж у своїй вітчині.

РОЗДІЛ CLVI.

ПІМСТА — ПІМСТА!

Чи се дійсно така темна ніч? Чи не вийшов то місяць із поза хмар та ясним промінєм облив все кругом?

А в лїсї — чи се не вечірнїй псалом, не похвальна молитва пташенят для Господа в небесїх несеть ся?

На землї спочивало молоде, блїде дївча, а побіч кля-чав Блюм та неподвижно вдивляв ся в лице зімлїлої.

Той крик, що так нагло прорвав лїсову тишину ночі, почули цигани й поспішили на місце, де кругом вогню сидїв гурток циганів.

Почули ся питаня: Що стало ся? Та нїхто не міг дати відповіди, бо незнакомий мущина не зважав на них, але вдивився в Ільонине лице, немов хотїв вбити собі в тямку кожду черту її лиця.

Тепер підняла ся від вогню якась стара жінка. Побачивши її, розступили ся цигани, а вона підійшла до обезтямленої дївчини та до мущини, що клячав побіч неї.

Через хвилю вдивляла ся непорушно, а лиш лице її злегка здрігалось. Відтак положила руку на рамени кля-чущого.

Наче зі сну пробуджений зпровола підняв ся, а в ту-ж мить із грудий присутних понїс ся радісний оклик:

— Блюм, се Блюм!

Але він так гейби не чув тих окликів, немов би зовсїм чужі були йому сї люди кругом нього, що радїючи простягали руки йому на зустріч.

Майже несвідомо блукав його зір по лицях аж і спинив ся, стрінувши стару Ураку. Із криком радости, що явно свідчив про велике щасте, якого зазнавав, Блюм, підбіг до старої та вхопив її за руку.

— Я відшукав її — відшукав своє щасте! — кликнув. Шукав її і вдень і вночі, прямо повірити не міг, щоб мав її втратити на все та блукавсь по світу без супочинку в переконаню, що її таки мушу віднайти.

Приступіть близше, други мої! — звернув ся до окружаючих його циганів. — Возьміть її та занесіть у шатро, а ти, Урако, возьми своє зїле та доложи своїх з'усиль, щоб вона знова отямила ся!

Та, несподївано, немов забуваючи, що просив циганів забрати Ільону, самий похилив ся над нею та осторожно на руках переніс її до одного із шатер, що саме було призначене для Ураки.

За ним пустились йти цигани — хотїли поздоровкати ся із ним та розпитати про житє-буте — але сперла їх Урака.

— Тепер тут останьте! — приказала.

Ніхто не поважив ся противити її приказови і вона тільки сама увійшла в шатро.

Блюм, що клячав побіч коханої, не доглянув приходу Ураки. Не почув також її слів, які промовила майже шепотом, вдививши ся в Роберта та Ільону.

— Чи се доля сама того бажає, щоб та біла голубка із ним получила ся? Чи не стане вона запором в його чинах? Може задля її любови вирече ся вольностий та осадовить ся на одному місці, як тамті, білі люди.

Чи вчинки, яких довершив за молоду, задержуть його при нашому племени, чи може кров, що пливе в його бючках, переможе все друге й він верне до тих, що до них належить, до тої, що його породила...

Я-б недопустила до того, колиб мені вдало ся присилувати Льолю до мовчанки, бо лиш вона ще знає тайну його походженя. Призналась мені, що підслухала оповіданє старого Михайла, коли на смертній постелї признавсь яким чином добув дитя. Але де знайти Льолю?

Нараз Роберт скрикнув й підняв ся. Урака підійшла до нього й тоді побачила, що Ільона порушаєть ся.

Звогчила хустку в холодній воді й прикладала до чола дівчати.

Блюм в напруженю слідив кождий її рух. Після кількох хвиль — Ільона втворила очі.

Через хвилю її погляд спочивав на стоячій побіч неї старій циганці, відтак блукав по шатрі — спочив на лици Роберта... Але був се погляд несвідомий, невражливий..., І вона знова замкнула очі.

Блюм не рушив ся із місця, Урака також мовчала.

Нараз на личку Ільони появила ся легесенька усмішка й її уста злегка порушили ся. Тільки на рішучий приказ Ураки, Блюм здержав ся в супокою, аж поки Ільона здобула цілковиту свідомість.

Коли знова після кількох хвилин втворила очі, її погляд був зовсім ясний. Знова спочав на лици Ураки, немов би хотїла спитати: що стало ся? Але її уста мовчали, бо тепер заглянула Роберта. Вперто вдивляла ся в нього.

Се хиба сон, така дійсність неможлива!...

Блюм не міг вже довше здержати ся. Підійшов до коханої із радісним окликом:

— Ільоно!

І вклякнув побіч її постелї, та, в безмірній радості, витягнув до неї руки.

— Ільоно! серденько моє!

Вона здрігнула ся. Тихий, тихесенький оклик добув ся із її уст — оклик радости й трівоги заразом. Чи то не сон, не мара тільки?...

— Роберте! — майже вишептала, впявши очі в нього — Роберте?

Припав до неї.

— Моя ти, моя! — шепотів. — Знова тебе віднайшов — моє щастє — моє житє!

І руками обіймив її головку і горячо, пристрасно цїлував її личко.

Урака відсунула ся, присїла в кутку шатра й задумала ся, немов забуваючи про Роберта та Ільону.

Ільона раювала в над'земському щастю, а рівночасно в її очах блистїли сльози, сльози щастя.

Тепер вона положила свою руку на Робертовій голові та любувалась його чорними очима.

— Роберте — Роберте! — шепотїла. — О, який той світ красний — скілько то щастя менї вратував. А Бог всемогучий такий великий, такий щедрий в своїй безмірній доброті!

А дивні почування обняли тепер Роберта. За час цїлої молодости нїхто не згадував йому про Бога, що то править долею людий та зсилає на них щастє й нещастє. Нераз застановляли його деякі явища, яких він не був в силї піймити, але так воно й оставало невияснене. Вкінцї глядїв на те все, як на зовсїм природне, неминуче явище.

Не міг також піймити, чому то розлучили його з Ільоною та чому то другі зазнають стільки щастя, а він та Ільона мусїли його зрікати ся. І тодї то невдоволений перечив кождому, хто згадував йому про Бога, Його любов до людий та милосердє — аджеж і він самий тої любови не зазнавав... Противно: в жорстокий спосіб видерто в нього щастє, яке лиш на короткий час посїв був.

А тепер то огірчене та зневіра пропали зовсїм. Коли-ж Ільона із такою любовю говорила про Бога — він більше вже не перечив. Відчував глубоку вдяку для Того, кого дотепер не знав, для Бога, котрий чейже мусїв бути великим і добрим, коли йому стільки щастя дарував.

Минали години.

Вони вдвійку сидїли в шатрі, одно до другого прихилившись, розказували про минувшину, про свою незавидну долю та про заміри на будуще.

В той час забули про свої терпіня та болї, які пережили — бачили тільки будучність, соняшну, сіяючу! А уста їхнї шепотїли горячі слова любови та присягали досмертну вірність...

Стара Урака вже й проспала ся за той час, а тепер приступила до Роберта й Ільони і так дивно зворушеним, мягким голосом промовила:

— Досить того, Роберте! Тепер мусиш пійти до своїх братів, вони тебе кличуть, дожидають, видно, бачити бажають тебе.

Блюм притакнув головою й підняв ся. Ще раз глянув повним любови оком на свою кохану й вийшов на двір із старою Уракою.

Радісні оклики привитали його та много рук підняло ся, щоб стиснути друзяку. Він всїх сердечно поздоровив.

По більшій части були се давні знакомі а лиш кількох між ними було таких, що пристали до гурту в часі його неприсутности.

Нараз заглянув якогось стрункого мущину, що наближав ся від сторони возів. Його лице було бліде, хід повільний, отяжілий... Роберт хвилю приглядав ся йому в напруженю, нараз відсунув на бік стоячих кругом циганів та живо підійшов до наспіваючого. Хвилю вдивляли ся один в другого — аж нараз Блюм витягнув руки та схвильований, радісно і з болем крикнув:

— Ґорґо — Ґорґо!

Так, се був Ґорґо. Але дійсно тяжко було в ньому розпізнати сильного давнійше мущину. Лице поблідло, очі запали, 25-літний парубяга був подібний радше до старця.

На Ґорґових устах появила ся сумна усмішка. Слабим голосом відозвав ся:

— Ти пізнав мене ,Роберте? Так черти мої ще нагадують тобі Ґорґа? Ми-ж оба не мали вже надії стрінути ся. Для мене, здаєть ся, булоб далеко красше, коли-б були мене не віднайшли тоді в Царгороді.

Блюм старав ся закрити своє зворушене. Щоб розігнати смуток товариша, так його потішав:

— Не трать надії, Ґорґо! Ти ще молодий, здобудеш знова давну силу... Ільона вже розказувала менї скілько ти задля неї натрудив ся та що займав ся її долею, як рідний брат. Того я тобі ніколи не забуду, мій вірний друже. Прямо не можу відповідних слів подяки знайти для себе, а сумнїваю ся також, чи буду коли в силї тобі віддячити ся, як ти заслугуеш на се!

На згадку про Ільону, бліде лице Ґорґа покрило ся багрянцем — але Блюм того не доглянув. Взяв за руку товариша й повів його на спокійне місце під деревами. Тут посїдали на пеньку й розказували про свої пригоди, що перебули за час довгої розлуки.

Так пройшло їм вже кілька годин. Блюм саме розказумав про боротьбу із Бедуїнами підчас оборони Гартмана та дочки американця, мистра Гортона — коли се дійшов до них із лїса проразливий крик. Блюм та Ґорґо схопили ся із місця й поспішили в напрямі звідки чути було крик. За ними й другі подались.

З поміж дерев вибіг недоросток-циганчук. Все убране на ньому було подерте, лице бліде, а очі зі страхом дивили ся на підходячих. Грудь живо филювала, а коли вже наближив ся до Роберта і Ґорґа, що випередили инших, він, знесилений, повалився на землю.

— Ніку — кликнув Ґорґо — що стало ся? Де батько?

Той мовчав. Очі мав замкнені, здавало ся, втратив тямку.

Підійшли й другі цигани й приглядали ся лежачому на землї.

На приказ Блюма один із циганів побіг по воду, але поки вернув, хлочисько отямив ся, а по хвилї на його лице виступив безмірний жах. Живо схопив ся із землї.

— Чому ти самий прийшов? — спитав Ґорґо. — Де батько?

Хлопець дрожав всїм тїлом, розглянув ся кругом, а тодї сказав:

— Батько не жиє — висить на дереві, у лїсї.

Цигани жахнули ся й обступили в округ Ніка.

— Не жиє? — повторив Ґорґо. — Батько твій не жиє? Говори — як се стало ся?

Ніко відітхнув глубоко і так почав розказувати:

— Ви знаєте, ми вибрали ся у Софію за кіньми. Дві днинї йшли разом, опісля одного ранку — пробудившись — побачили, що нестало між нами Ґоля. Він не згадував нїколи про се, що хоче розлучити ся, так ми й не знали яка причина, що його нестало.

Ми вижидали його до полудня, а коли не вернув, пішли дальше — батько, Цинґо і я!

На згадку про Цинґа, Блюм підійшов близше та в напруженю слухав дальшого оповіданя.

— В найблизшу ніч, підчас сну, здало ся менї, що чую якийсь хід, але що я був дуже змучений, то вскорі знова заснув. Над ранком пропав і Цинґо.

Присутні остовпіли — не могли собі того пояснити. Блюм приступив живо до хлопця.

— Говори дальше — хлопче — а по хвилї спитав: — Чи Цинґо повернувсь до вас?

Ніко, що не знав Блюма, отягав ся із відповідю. По хвилї же сказав:

— Нї, вже більше ми не побачили його!

Очі у Роберта засвітились. Він сподівав ся такої відповіди — аджеж знав яка доля постигла Цинґа.

— Розказуй дальше. А твій батько?

Вираз очий Ніка свідчив про незмірну трівогу.

— Було се вчера вечером — відповів тремтячим голосом — ми були в горах. Батька й мене мучила спрага. Батько післав мене шукати за жерелом в одну сторону, самий же пішов в притивний бік. Стрінувши жерело — так ми зговорились — я мав вернути в те саме місце і там батька дожидати.

Так я уйшов може яких 300 ступінів, коли нараз спинив ся. Здавало ся менї, що почув десь поблизько крик. По хвилї однак все затихло — так я подумав, що се менї лиш причуло ся.

Нараз я знова почув жахливий крик: Ніку! Ніку!...

Був се голос батька. Серце менї живо заковтало — я сейчас побіг в ту сторону, звідки доходив голос.

Прибіг я на місце, де розійшов ся із батьком. Розглянув ся кругом. Не було нїкого. Перебіг я здоровий шмат дороги. Спинив ся знова.

— Батьку! — батьку! — кликав я. — Але все надармо — не було відповіді. Побіг я в сторону лїса, яких 500 ступінїв подальше, щоб там батька шукати.

На дворі темнїло вже. — Батьку — кликав я знова. — Батьку! — лиш гомін доносив до мене. Нараз я доглянув, що поблизько коло мене земля була столочена, немов то хтось гребав. Розглянувсь я уважно кругом і, здало ся менї, що колибаєть ся щось на дереві. Звільна наближивсь я під дерево. Нараз — у віддалї яких 10 ступінїв — побачив...

Ніко не міг дальше говорити, тремтїв всїм тїлом.

...батька? — спитав Ґорґо.

Ніко притакнув головою.

— Так! На шиї у нього був шнурок. Не жив вже!

Нараз Блюм вхопив Ніка за ружу та схвильованим голосом промовив:

— Ніку — подумай — чи не добачив ти чого на батьковому тїлї? Не було нїякого знаку на його грудях?

Той счудував ся й цїкаво вдивляв ся в Роберта.

— Так, так! На грудях — сорочка була подерта — а на тїлї були вирубані два на вхрест зложені ножі...

Тепер Блюм був вже певний свого — звернув ся до циганів та грімким голосом крикнув:

— Ви чули — підступом йому батька убили! Послухайте, що вам тепер скажу: Не случай мене сюди до вас привів — судьба се так вчинила і Той, що там, із гори, світом править.

Вважайте! Йдучи сюди, я двох із поміж нас стрінув по дорозі. Але вони сюди вже більш ніколи не вернуть. Були се — Ґольо та Цинґо! Стрінула їх та сама доля, що й батька того тут хлопця. Обох їх бачив я повішених на деревах — а на їхніх грудях знаки двох навхрест зложених ножів.

Цигани збили ся кругом Роберта, їхні очі блистїли зловіщо.

— Повісили їх?

Блюм кивнув головою.

— А я знаю тих душогубів, знаю їхню нору! Я слїдив за ними, але ненарочно, тільки впав на їхнє схоронище. На убранях тих людий я бачив сї самі дивні знаки — два ножі. Але чого то наші брати...

Дальше не міг вже говорити. Обурене циганів було страшне. Вхопили за ножі та збрую.

— Пімсти — пімсти на тих душогубів! — поніс ся крик із грудий всїх циганів, а крик се був пристрасний, дикий.

— Так! — потвердив Блюм. — Пімсти — кровавої пімсти! Сьогодня ще виберемо ся в дорогу. Не знаю, скілько їх там є, тих підлих злочинців, тому мусимо бути приготовані на кровагу боротьбу і тому всї мусимо вибрати ся в дорогу. І то ще нині, вечером!

Живо розмавляючи, розійшли ся цигани і незабаром їхні жінки й дїти дізнали ся, що наскорі всї виберуть ся в дорогу, щоб пімстити смерть своїх братів.

Тільки що Блюм і Ґорґо вернули до свойого шатра, коли се підійшла до них Ільона.

На Робертовім лицї появила ся люба усмішка, але коли зблизька придивив ся її чертам, усмішка ся зникла й він трівожно глядів в лице коханої. Вона плакала й благала його:

— Роберте мій — скажи, що се неправда, про що всї

говорять. Скажи, що мене не оставиш! Вони самі пійдуть, без тебе, щоб пімстити смерть убитих!

Блюм зрозумів. Сердечно притиснув її до грудий, погладив біляве волосячко і так сказав:

— Так, Ільоно! Се правда! Я з ними вибираю ся. Але не обавляй ся, моя люба. Менї не грозить нїяка небезпека. Знаю сховок тих душогубів і маю надію, що дістанемо їх в свої руки...

— Роберте — перебила Ільона — а коли се не поведеть ся? Коли вони із засїдки на вас нападуть, як се вчинили із Ґолем, Цинґом та батьком Ніка?

Блюм всміхнув ся.

— Нї, Ільоно! Нема небезпеки. Будемо осторожні. Твій жах безпотрібний — нїщо злого нам не станеть ся!

— Роберте — просила Ільона — не виставляйсь на небезпеку! Я тільки що недавно тебе віднайшла. Чи може знова маємо розлучити ся? Чи хиба знова мають вернути давні страждання? Роберте, коли мене кохаєш, остань зі мною, не оставляй мене самою!

Робертове лице споважнїло. Підняв в гору голову і, прямо глянувши в очі коханої, так сказав:

— Піду, Ільоно, бо мушу. Ти жадаєш, щоб тільки другі йшли в дорогу та пімстили смерть братів наших — а я мавби остати? Я-ж їх до виправи зворохобив, а крім того, нїхто другий не знає їхньої криївки, нї їх самих. Так вспокій ся, Ільоно — я мушу йти!

По його голосї та рішучих словах пізнала, що Блюм не змінить своєї постанови. Грудь її филювала від гіркого плачу.

Блюм обіймив її сердечно і старав ся заспокоїти та потїшити, але все без успіху. Аж доперва коли розказав їй про криївку тих лиходіїв та доказав, що йому не грозить нїяка небезпека, Ільона троха вспокоїла ся та перестала ридати.

Із приходом Ільони, Ґорґо відійшов на бік та, спертий об пень дерева, очий не спускав нї з Роберта, нї з дївчини.

Часами його лице дивно здрігало ся а грудь знимали тяжкі, глубокі зітханя. Чи се терпіня так побілили його лице?

вити. Але надармо старав ся її заспокоїти — вкінці не остало нїщо иншого, як лиш силою видерти ся із її обіймів. Так і зробив, а тоді кивнув на Ґорґа та Ураку, щоб її взяли в свою опіку.

Відтак звернув ся до циганів:

— Вперед! — кликнув. — В дорогу!

І самий станув по переду їх.

Ще одно поздоровленє — і рушили з місця.

— Роберте — Роберте! Не оставляй мене! — просила Ільона в розпуці й хотїла їх здоганяти.

Та скоро приступив до неї Ґорґо і положив руку на її рамени.

— Остань, Ільоно — прошу тебе! — сказав тремтячим голосом. — Роберт мусить іти, хочби лиш тому, щоб не наразити ся на глузованє товаришів. Покладайсь на Бога, Ільоно, Він в тебе не забере його. Памятай, Бог не оставить тебе!

— Ґорґо, коли він не верне, я не пережию того! — говорила Ільона.

Однак після якогось часу вдало ся Ґорґови й Ураці переконати її й вона пішла у своє шатро. Оставші цигани також вернули в обоз, щоб подбати про вечерю. Місце опустошіло.

Тепер знова виринула із поза дерев та сама темна стать, що була свідком пращаня Ільони із Робертом, що також чула й се, що Роберт оставляв Ільону під опікою Ґорґа. На зловіщому лици іграла чортівська усмішка.

— Так! — заскреготала зубами. — Прочуваєш недалекий свій конець. Хочби він вернув із тої виправи — тебе вже більше не віднайде!...

РОЗДІЛ CLVII.

БЕЗ ЩАСТЯ.

Прийшовши до здоровля, Єлена знова посвятила ся давному занятю. Воно давало їй тепер над'звичайне вдо-

Нараз схопив ся. Блюм кликнув його по імени. Звільна підійшов до них, а Блюм жахнув ся глянувши на схоріле лице Ґорґа.

— Прийди до нас, друже! — кликнув. — Ільона боїть ся, щоб не стрінуло мене нещастє в нашій виправі. Вона вже троха заспокоїла ся, але, прошу тебе, Ґорґо, заопікуй ся нею в часі моєї неприсутности. Потїш ї. Не оставляй ї самою, бо тодї ще гірше буде безпокоїти ся. Чи обіцяєш се менї, Ґорґо?

Ґорґо подав йому руку.

— Впевняю тебе! — сказав поважно. — Хочу над нею сторожити так, гейби була моєю — моєю — сестрою!

Блюм та Ільона, счудувані дивним гомоном його мови, глянули йому в очі. — Здавалось їм, що голос Ґорґа тремтїв — але його лице нїчого не зраджувало. В трійку пішли тепер між других.

Коли вони відійшли, недалечко від того місця, де сидїли обоє залюблені, із поміж дерев висунула ся якась людина. Лице ї мало дикий вигляд, а очі ненависно глядїли за відходячими. Опісля вона, зручно як той кіт, зникла в лїсній гущавинї

Сумерк спустив ся на землю. Цигани, готові до відходу вижидали ще лиш Блюма, що порав ся в шатрі. Для охорони дїтий та жінок оставлено чотирох циганів, між котрими був також і Ґорґо, котрого лихий стан здоровля не посваляв на участь у виправі.

Нарештї Блюм бийшов із шатра. Одїтий був в темну загортку, та такий самий капелюх — одно і друге дістав від Ґорґа. — За поясом мав ніж та пару револьверів. Побіч нього йшла Ільона із заплаканими очима, що явно свідчили про ї біль та трівогу.

За ними йшли Ґорґо та Урака.

Товариші привитали Блюма грімкими окликами. Всї висказували охоту до виправи, в якій мали пімстити смерть братів, а таке завзятє у них було, що Блюм нї на хвилю не сумнївав ся, що все добре поведе ся.

Прийшла хвиля пращаня. Ільону, що дотепер старала ся здержати слези, обіймив страшний біль і вона, забуваючи про все инше, в голос ридаючи, повисла на шиї коханого. Самий Блюм тільки з трудом міг свій біль зда-

воленє, якого вона нїколи не відчувала в палатї князя Нелїдова.

Часто — у вільних хвилях — відвідувала самітного, старого лїкаря, в якого знайшла була так гостинне приняте. Його сумне лице при стрічі із нею прояснювало ся, а він сердечно стискав її руку. Вона сама не знала, що то потягало її до нього. Досить, що в його товаристві почувала себе безпечнїйшою, свобіднїйшою та дїйсно щасливою.

Здавалось їй нераз, що він зовсїм не є чужим для неї. Вона відчувала цїлковите довірє до нього, та говорила із ним про справи, із якими перед нїким не зраджувала ся.

Вона завважила також, що її добродїй в послїднїх часах дуже то знидїв і се її дуже зажурило. Він однак стало не давав відповіди на питання про се.

Одного вечера, коли після представленя виходила із цирку, при виході стрінула якусь жінку, що звідомила її, що старий пан нагло тяжко захорів та доконче бажає її бачити.

Сейчас пішла до малої хатини на передмістю. Коли увійшла в кімнату старого, він простягнув руки до неї.

— Славити Бога, що ви, пані, прийшли — шепнув. — Так менї якось здаєть ся, гейби то смерть вже наближалась!

— Боже мій! Не говоріть так пане — із жахом остерігала Єлена, а наблизившись до хорого, сердечно стиснула йому руку.

— Тяжко менї. Відчуваю, що се вже послїдня година наближаєть ся і тому я просив покликати вас, пані. — Звернув ся до неї. — Я, бачите сильно знеможений та не можу голосно... Я, — коли щиро говорити — я вдоволений, що конець зближаєть ся... Згидилось вже менї то нужденне житє!

Єлена похилилась над ним та шепотїла слова потїхи Старець примкнув очі а його лице мало в сю хвилю вираз незмірного вдоволеня. Нараз він втворив очі й шепотом промовив:

— Єлено — розкажіть менї про ваше минуле — про вашу матїр — про Тересу!

Єлена споважніла. Счудував її спосіб говореня того старця. Що значить се зацікавленє ся її матірю? Звідки він знає її імя?

Через хвилю мовчала, а тоді він взяв її за руку і так промовив:

— Ви, пані, не знаєте, як близькою менї була ваша матір. До-тепер ще не знаєте мойого назвиска, а чейже, відчуваю се, я не є чужим для вас! Сам Бог повів мене над ріку, щоб вас віднайти та принести до моєї хатини.

— Мій Боже — хто ви такий? — шепнула Єлена схвильована. — Все якесь так дивне менї — скажіть, прошу, що означають ті загадочні слова ваші?

— Чи ви ніколи не чули від матері назвиска Дуріевський?

Єлена жахнула ся, скрикнувши злегка.

— Дуріевський? — Мій Боже, звідки знаєте се назвиско? Так звав ся мій — батько!

— Так знаєш се імя — шепнув старець, і знова замкнув на хвилю очі. — Твій батько? Так — він називав ся Дуріевський. Був капітаном корабля а ти була одинокою його дочкою. Твоя матір — прочуваючи щось злого — нерадо згодила ся на послідню його подорож. Нетерпляче вижидала його повороту — але він не вернув. Часописї донесли, що корабель затопив ся.

— Так, так! — кликнула Єлена, трівожно вдивляючись в бліде лице хорого. А він так дальше говорив дивно поважним голосом:

— Часописї донесли, що корабель затопив ся — так, затопив ся. Але ніхто не знав про се, що капітан із трома товаришами остали при житю а филя загнала їх на самотинний остров. Мешканці того острова кинулись на чудом майже спасених, звязали й повели їх у свої селища.

Тут хорий замовк. Говоренє справляло йому велику муку. Єлена завважила слези в його очах і нараз прочутем тронута взяла його за руку й промовила:

— О, мій Боже! Говоріть: Чи ви є Дуріевський — мій батько?

Старець втворив очі. Грубі каплї слїз спливали вниз по його лици.

— Так — се я — вишептав — я твій батько, Єлено!

— Милостивий Боже — мій батенько!

Та, горячими слезами заливаючись, похилила ся над хорим й притулила до його своє горяче лице.

— Мій батенько — шепотїла раз-враз, обнявши його раменами — ви, мій батенько! О, Боже, невже-ж се правда? Так я вже не самітна на сьому світу? Таки знайшов ся хтось, що його моя доля обходить?

— Моє дитя — шепотів хорий і тремтячою рукою гладив мягке її волосє. — Тебе я пізнав зараз в першу хвилю і серце менї говорило, коли я тебе тримав на своїх руках, що ти є моєю дитиною — моєю донею, дитям Тереси! О, мій Боже, як же я Тобі вдячний за ту хвилю щастя!

І довший час лежали так обнявшись, відтак Єлена підіймилась і вдивившись в батька сумними очима так говорила:

— Бідний, мій бідненький батеньку! Я була нещасливою, опущеною, не мала нїкого, хтоб мене приймив, пригорнув до себе. Инакше булоб моє житє уложило ся, колиб я вас мала при собі, мій батеньку.

Рукою потерла чоло, немов хотїла розігнати сумні думки. Не доглянула того, як вмираючий допитливим оком їй приглядав ся.

— Говоріть, батеньку, дальше — просила.

— Я много перетерпів — шепотом говорив старець. — На тому острові поводились із нами гірше, як із звірятами. В кайданах змушували нас до працї, а коли ми падали із знесиленя, батогом нас підганяли. Нераз я просив смерти на себе, та годї було допроситись.

Мої товариші повмирали поперед мене — серед страшних мук. А я мав дивну силу, держав ся при житю, хоч завидував їм, що вже позбули ся всяких терпінь. Так через 15 лїт держано мене на тому острові, аж одної днини появив ся при березї анґлїйський корабель, якого капітан із залогою обіймили той остров як посілість анґлїйської держави.

Таким чином і я — виснажений голодом і тяжкою працею—дістав ся під їхню опіку. Здіймили із мене кайдани, а коли я розказав їм про свою гірку долю, вони відбули суд та тяжко покарали моїх гнобителїв.

Я знова вернув до вітчини а тут дізнав ся, що моя жінка, дізнавшись про мою смерть, виїхала в Росію. Я

скрізь шукав за нею. Дізнав ся, що з часом вона стала артисткою та виступала в цирку як Тереса Спінелї. Чув також про її зносини із князем Нелїдовим та про її артистичні подорожі. Аж остаточно дізнав ся про її смерть.

Хорий перервав, немов би знесилений напливом гірких спогадів.

Єлена пригорнулась до нього.

— Бідний мій, батеньку! Колиб мамочка була знала, що ви живий ще, то й її доля инакше би зложилась. Померла в нуждї, мене й сестру, Ільону, оставляючи без опіки.

Єлена замовкла, жахнула ся й нараз поблїдла.

— Твоя сестра, Ільона? — спитав хорий, ледво чутним голосом. — Чи се дочка князя Нелїдова?

— Так, батеньку — сказала Єлена — вона є дочкою князя, а мамочка доперва перед самою смертю відкрила тайну її походженя.

— А що стало ся з Ільоною? Чи її батько признав її як свою дитину?

Єлена знова здрігнула ся. Здавало ся їй, що якось дивно звучить голос її батька.

— Нї — я — я не знаю — шепнула, сама не розумiючи, що говорить. — Ільона десь пропала — живо добавила, не глянувши навіть на батька — пішла в світ далекий.

Старець підняв ся.

— Єлено, глянь менї в очі! — ледво виговорив. — Скажи менї все, що знаєш про Ільону, чуєш, дитя моє. Скажи все, Єленко — подумай, що се можуть бути послїдні хвилї твойого батька. Бачу, твоє серце давить якась тяжка провина — чи не визнаєш її перед батьком своїм в так поважну годину?

Єлена тяжко зітхнула, відтак гірко заплакала й довго не могла заспокоїтись.

— Нї, батеньку! Не можу. Коли ви дізнаєтесь всеї правди, відтрутите від себе й прокленете память своєї дитини.

— Єлено, ти недовіряєш рідному батькови? Так цїле своє житє хочеш носити на собі той тяжкий хрест? Єлено, може прийти хвиля, коли жалїти меш, що не визнала своєї

провини перед вмираючим батьком, що тільки один міг-би тобі вказати дорогу до поправи й покаяня.

Видно було ту велику боротьбу в Єлениній душі. Але за хвилю вона впала на колїна перед батьком й підняла до нього руки.

— Милосердя, батеньку, милосердя! Не відтручуйте мене від себе, коли страшну тайну визнаю перед вами.

— Єлено, вспокій ся! Лекше тобі стане, коли визнаєш всю правду передімною!

Їй тяжко стало на душі, але здавленим голосом, слезами заливаючись, розповіла, як від хвилї, коли із уст матері почула про тайну походженя своєї сестри, рішила ся займити місце Ільони. Розповіла батькови, що вкрала сестрин папери, що свідчили про її походженє а вкінцї ще рішила, що Ільона мусить вмерти.

— Вона кохала чоловіка, котрому і я віддала цїлу свою душу — говорила Єлена. — Він же тільки на неї звертав свою увагу а се доводило мене майже до божевіля. Так вона має все забрати — бурилось в моїй душі — все щастє сього світа? Княжу корону, богацтва та ще й любов чоловіка, якого я понад все кохала?... Я сама не розуміла як се стало ся в ту хвилю... Ільона повисла на трапезї, я мала її у воздусї вхопити... Нї, тодї я хиба не була при здоровій думцї. У відповідну хвилю я не вхопила її, й вона впала на землю. Але я бажала того, бажала її смерти, щоб вона не забрала в мене серця коханка мойого.

— Милостивий Боже! Єлено, і ти се вчинила? Так низько ти впала, що бажала смерти своєї сестри, з якою так недавно тільки клячала при ліжку вмираючої матері?

— Батьку, батечку! — благала Єлена в розпуцї. — Милосердя! Я знала, що мене відіпхнете від себе. Але Бог менї свідком, скілько то я витерпіла від тої хвилї, коли менї все здавало ся, що всї кидають менї в лице тим страшним словом убійниця.

— Чи вона вмерла? — спитав хорий беззвучним голосом.

— Тодї, я думала, що не жиє. Коли після того нещастя я оставляла цирк, Ільони не мож було нїгде віднайти — пропала десь без слїду... Я питала за нею й шукала скрізь, але все надармо. Так я певною була, що вона

померла. Тоді я скористала із її паперів і до недавна прожила, як дочка князя Нелідова, в його палаті, окружена достатками та богацтвами.

Однакож тінь Ільони була все проклоном моїм — я не мала ні хвилі супокою, житє стало тягаром для мене. А коли одної днини, я дізнала ся, що Ільона не вмерла, але її потайки заховали десь в безпечному місці аж доки не верне до здоровля, в мене знова прокинуло ся сумлінє й мене обняла страшна трівога, що все вийде на яв. Пекольні муки я після того перебула!...

Ось, знаєте все, мій батеньку. Остає незмитою моя провина навіть і після сього коли отсе недавно я визнала свій злочин перед старим князем, але зате бодай почуваю ся спокійнійшою від того часу.

Без спромоги до житя, я знова вступила до цирку, відказала ся від всього, що підступом здобула, та цілковитого супокою таки не знайшла, бо слід вслід йде за мною тінь Ільони... Батечку, не дивіть ся так на мене. Я знаю, як тяжко я прогрішилась — але скілько то я витерпіла за се...

Хорий закрив лице руками, потрясало ним гірке риданє.

— Я прочував, що тебе втратив — шепнув. — Коли то після того нещастя, принесли до мене твою сестру, Ільону, — коли, виздоровівши, вона сказала менї своє назвиско, вже тоді якесь лихе прочутє мене мучило. О, Боже, чому Ти не ощадив менї муки в послідню хвилю мойого житя? Чейже я стільки горя вже перенїс!...

— Батьку — батечку!

Єлена схопила ся із місця. Лице її стало червоне, майже не до пізнаня, очі блистїли, немов в горячці а грудь тяжко филювала:

— Адже-ж ви самі жадали визнаня від мене! — говорила. — А тепер відтручуєте мене від себе, ви, від котрого я надїялась милосердя та потїхи. Тепер мною погорджуєте, обриджене вас обіймає на мій вид, нїчого спільного не хочете мати — із убійницею!

І, немов божевільна, кинулась до дверий. Здержав її голос батька, а коли вона відвернула ся, хорий сидїв на ліжку, витягнувши до неї руки в безмірному болю.

— Остань Єлено! Мимо всього — ти моє дитя! І як батько приймив блудного сина, так і я прощаю тобі, бідна дитино моя! Що ти вчинила — на се Бог судією — я пращаю тобі, бо ти є моєю й моєї Тереси дитиною!

Кинулась йому в обійми і чимало часу проминуло, поки знова зрівноважила ся.

— Єлено! — сказав помираючий слабим голосом. — Приобіцяй менї, що не спічнеш, поки не відшукаєш Ільони та не віддаш її батькови. Знай, що лиш тоді зазнаєш бажаного супокою!...

Єлена подала тремтячу руку батькови.

— Присягаю вам, батеньку, що зроблю все можливе, щоб лиш відшукати Ільону та віддати її рідному батькови. О, батечку, вірте менї: я вже нераз хотїла се зробити, хотїла привернути їй щастє, яке втратила через мене, але все, неставало менї відваги, щоб позбути ся вигідного житя та признати ся до вини!

Тепер я зірвала із минувшиною. Поступлю, як вам приобіцяла, а сим може змию свою провину та зазнаю хоч троха супокою!

Хорий глубоко зітхнув. Тремтячою рукою гладив її темне волосє й шепотів:

— Нехай Бог тебе благословить, моє дитя! Нехай тобі подасть поміч, щоб ти докончала свою постанову... О, який я тепер щасливий, що перед смертю я зміг тебе ще побачити, дороге моя дитя!

Його голова впала на подушки, віддих ослаб — дух звільна оставляв знеможене тїло. Але він очий не спускав із неї.

Єлена, немов побачила насуваючусь вже тїнь смерти, обіймила батька своїми раменами, й трівожним голосом промовила:

— Батеньку, чи знова маю вас втратити? Ох, не оставляйте мене! Не зазнаю бо вже більше щастя на сьому світови, коли вас не стане, дорогий батечку! Адже-ж крім вас, не маю я нїкого на світї. Не відходїть від мене. Тепер, більш чим коли, потреба менї вашої опіки, помочі та потїхи!

В її очах блиснули сльози. Батько притягнув її до своїх грудий.

— Відважною будь, моя дитино! Мусимо розстати ся!

Єлено, належить ся вже менї супокій — передімною ще лежить дорога далека, тяжка — бажаю супокою та спочинку! А там, в горі, вижидає мене твоя матїнка і я радо пращаю сей світ, дякуючи Богу, що і я остаточно зазнаю вже троха супокою!

І справдї — неземський супокій осіяв його винуждене лице, немов на потверджене тих слів. Ще раз блиснув вогник в його очї:

— Пращаю тебе, моя дитино! Бог з тобою! Не забувай, що приобіцяла, змий свою провину та розпічни нове житє. Моє благословленє не оставить тебе на дальшій дорозї твойого житя — Бог охоронить тебе по всї часи і...

Замовк — — заснув спокійно вічним сном.

Єлена вдивлялась в нього наче зовсїм забула ся. Безмірна трівога її обняла. Має його втратити, хоч тільки що здобула?... Та поважне лице помершого мало якийсь дивний ангельський вираз, що здавив в нїй крик розпуки її серця. Не поважилась нищити супокою в годину його смерти

Впала на колїна перед батьком і перший раз від довгих лїт її уста почали шепотїти горячі слова молитви.

Після того, в голос ридаючи, підняла ся. Зісунула помершому повіки, та поцїлувала його блїде чоло.

І знова опущена остала — сама одна серед широкого світа, без батька, якого тільки що віднайшла. Її голова опала на грудь, задумала ся. Уявилось їй блїде лице дївоче... се личко Ільони... її очі, повні докору, що, здавалось, говорили:

— Ти в мене батька забрала, видерла менї вітчину... Тепер тебе Бог карає за се, бере в тебе твойого батька!...

Єлена знова заридала й лице закрила руками. Небо показало їй щастє але й забрало в хвилю, коли вона повна туги й жажди простягнула руки по нього.

— Се кара на мене! — шепотїли тремтячі її уста.

Довго сидїла безпорушно при тїлї помершого, розважаючи минуле, свої провини... і відчувала жаль глубокий, сердечний.

Зовсїм иншою вийшла після якогось часу із кімнати, де лежало тїло помершого.

Змучена підійшла до своєї хатини. Обняло її почуте цілковитої самотинности. Йдучи дорогою, не доглянула, що на розі вулиці — коли промінї світла ліхтарні впали на її лице — молодий, стрункий мущина пристанув побачивши її, а відтак йшов у певній віддалї слїд-вслїд за нею. Вона-ж нї не чула, нї не бачила нїчого кругом себе.

Мущина той нї ока із неї не спускав, а коли підійшла до хатини, де мешкала, і хотїла втворити двері, він живо, очевидно схвильований, приступив до неї.

Єлена жахнула ся і скоро потиснула двері, щоб втїкнути перед напасником. В хвилю однак, коли станула на порозї мешканя, почула придавлений, знакомий собі голос:

— Єлено!

Відвернула ся.

— Милостивий Боже — чи се не чудо яке? Се він — він?

Сильно тремтїла, сперла ся об двері, а за хвилю обіймив її Бравер і так говорив благаючим голосом:

— Вспокійте ся пані й даруйте, що я вас так настрашив!

Вона поволи прийшла до рівноваги. Звільнила себе із його обнять й трівожно глядїла в лице того мущини, що так дорогим був для неї.

— Нї, нї! Ви мене не перестрашили! Я вас сейчас пізнала. Се радість тільки так мене змішала. Так хиба се неправда, що ви виїхали до Лондону?... А я повірила, що ви оставили мене на поталу недолї...

— Нї, Єлено! Хиба я бувби здібний до того? Лиш нещастє нас розлучило, а однак — слава Господеви — я знова своє щастє віднайшов!

Взяв її за руки та зворушений вдивляв ся в її заплакане лице.

— Єлено, я шукав скрізь за вами. Бояв ся, щоб вас що злого не постигло!

Єлена вдячними очима подивилась на нього й шепотом сказала:

— Все ще здаєть ся менї, що то сон, що я вас знова бачу!

Прохожі цїкаво на них зглядали ся, а щоб того позбути ся, Єлена сказала:

— Пане лїкарю — прошу, вступіть троха до мене. Хоч правда ,се вже пізна година — але маю много дещо із вами говорити.

Пішли у хату. Єлена засвітила лямпу. Бравер аж скрикнув, побачивши її змізерніле та сплакане лице.

— Мій Боже! Єлено, що вам таке? Так страшенно виглядаєте — чи може яке нещастє вас стрінуло? Скажіть, прошу!

В її очах блиснули слези. Із болю заломила руки й здавленим голосом промовила:

— Перед годиною я втратила батька, саме вертаю від нього. Зрозумієте, дорогий друже, мій біль а рівночасно й мою радість, що якраз сьогодня вас віднайшла!

Счудуванє Бравера не мало границь. Скоро приступив до Єлени і спитав:

— Князь Нелїдов не жиє?

Єлена стрепенулась. Не сміла поглянути йому в очі

— Нї, князь Нелїдов не є моїм батьком. Є ним другий, котрого я сьогодня тільки що віднайшла, щоб зараз таки на віки втратити!

Бравер не розумів. Нараз його очі дивно блиснули, він глубоко відітхнув, немов то тяжкий тягар спав йому із грудий.

— Князь Нелїдов не є твоїм батьком? Ти не є княжною? — спитав.

Єлена гірко всміхнула ся.

— Нї, пане лїкарю! — сказала. — Сядьте ось тут, мій друже. Сумна се але й поважна подія, яку вам розкажу. Признаюсь, що я не мала надії ще колись в житю із вами стрінутись та про се вам розказувати.

Обтерла слези й сїла побіч лїкаря. Через хвилю вдивлялась вперед себе, нагло однак — немов стрівожена чим — схопила ся й тяжко дишучи сказала:

— Нї, нї! Не тепер ще! Так менї сумно й дивно заразом. Біль після батькової втрати ще за свіжий. Нї, нї, не тепер ще!

Приступила до вікна й старала ся вспокоїти. Бравер сейчас підійшов до неї.

— Єлено! — сказав тремтячим, пристрасним голосом. — Мусиш менї сказати, мусиш се вчинити, хочби лиш зі згляду на себе, хочби задля власного добра. Я так обав-

ляв ся тебе втратити, нїгде не міг знайти супокою без тебе!...

Тепер — коли я тебе віднайшов, хочу сказати, чому то я шукав. Дальше вже не хочу скривати своїх думок та почувань.

Скажу прямо — я шукав тому, бо ти менї дорогою, бо кохаю тебе, Єлено! Сьогодня ти втратила батька — прийми-ж мене за се. Хочу бути тобі підпорою на дорозї твойого житя. Тепер, коли знаю, що ти не є княжою дочкою — пропала перешкода, що нас розділяла. Тепер можу й мушу прямо говорити.

Так, Єлено, кохаю тебе сердечною правдивою любовю та найсильнїйшим моїм бажанєм є з'єднати собі твою взаїмну любов.

Бажаю, щоб ти стала моєю женою, а Бог менї свідком, що моїм стремлїнєм буде запевнити тобі щастє, щастє найбільше, яке лиш є доступне чоловікови!

Скрикнула жахливо й закрила лице руками.

— Нїколи! — Пане лїкарю, нїколи я не стану вашою жінкою — ви-ж не знаєте моєї минувшини!

Бравер здрігнувсь. Остовпілими очима глядїв на кохану свою.

— Не думай про минуле, Єлено! Не питаю про се. Вірю тобі у всьому, кохаю щиро і я певний, що при тобі знайду нїчим не заколочене щастє. Від хвилї, коли ти пропала, я пізнав як дорогим єством ти стала для мене і як сильно тебе кохаю!

В безмірному болю Єлена сперла свою голову об віконницю. На її лици відбила ся внутрішня боротьба.

— Єлено — говорив Бравер голосом мягким, благаючим — не даш менї нїякої відповіді? Не кажи, що не любиш мене, бо із очий твоїх я вичитав, що і тобі я не є байдужим. Так, бач, нема перешкоди, коли наші, серця одно другому належуть.

Тепер Єлена звернула своє лице до нього.

— Пане лїкарю, ще не знаєте всего! І хочби любов наша була найсвятїйшою, хочби менї тяжко було жити без вас — моїм обовязком є відказати вам — бо я не є гідною вас!

— Нї, нї! Єлено, се неправда! Се, не може бути правдою!

— А я-ж таки говорю правду! Ви не знаєте мойого злочину, а тяжко менї визнати перед вами се, що перед кількома годинами визнала вмираючому батькови.

Він менї простив, бо я його дитиною — але ви — ви нїколи сього не зробите. А колиб і так — то се булоб злочином, колиб я схотїла получити ся із вами.

Бравер терпів незмірно.

— Говоріть, пані! Єлено — скажи. Не муч мене!

Палаюче чоло Єлена приткнула до холодної шиби. Боролась із собою. Відтак почала розказувати голосом сумним, безсилим.

Розказувала про свої дитинні лїта, про любов до матері, про зависть, яку відчувала супроти щасливійшої та красшої сестри.

Визнала перед ним все, нїчого не затаївши. Сказала й про ту страшну годину, коли то, піпхнена божевільною завистю, наразила сестрине житє на небезпеку.

Бравер, що дотепер мовчки слухав того всього, не міг здержати в собі оклику болю.

Вона дальше розказувала про батька, якого в такий чудесний спосіб віднайшла...

Замовкла. Кімнату залягла тишина. Єлена глянула на своїого приятеля. Він сидїв на кріслї, прибитий тою вісткою а лице його було смертельно блїде.

Ледво чутним голосом Єлена так дальше говорила:

— Тепер вже знаєте все. Знаєте житє моє й цїлу душу мою та розумієте, чому мусите забути про свою любов. Тому прошу: поки ще на віки розійдемо ся, впевнїть мене, що бодай деколи згадаєте про мене. Згадаєте, нї як про лиходїйку. —Нї, нї! — кликнула нараз в розпуцї. — Нї! Вмираючому батькови я приобіцяла, що постараюсь змити із себе сю тяжку провину. І додержу слова, а тодї також здобуду супокій. Щастя більше не бажаю, сама його знищила, але може менї Бог бодай троха вдоволеня подасть, а за се я йому сердечну подяку складати му. — Тепер, прощаю вас, друже. Потреба менї супокою після стільки перебутого горя. Був се найбільший день в мойому житю!

Звільна підняв ся Бравер. Коли глянула в його лице, на якому безмірний біль відбив ся, слези блиснули в її очах.

— Єлено — сказав Бравер прибитим голосом — ти много блудила, однак не менї тебе судити. Для тебе я відчуваю глубоке співчутє. І повимо всього, я ще вдруге прошу, не відтручуй мене а позволь допомогти тобі в направі твойого прогріху. А, бачу, треба тобі підпори, потреба правдивого друга, чоловіка, що віддав би ся тобі цїлою душею.

Любов все переможе. А ти менї дорожшою, Єлено, чим батько. Правда: ти менї сьогодня відкрила своє серце, виказала много тайн, і бачу, воно не є таке чисте й незинне, як я думав, але помимо всього маю відвагу допомогти тобі почати нове житє. Чи хочеш приймити мою вірну, правдиву любов? Єлено, чи помимо всього хочеш стати моєю жінкою?

— Нїколи! — кликнула в безмірному болю. — Я не в силї використувати ваше шляхотне серце! Нї, друже мій! Спаси Біг за щирі слова потїхи, що були наче той бальзам для моєї хорої душі. А коли хочете менї найбільшу прислуту висвідчити, то оставте мене. Коли вернете домів та вспокоїте ся, зрозумієте, що я мусїла відкинути ваше предложенння. Розійдім ся як, слїд між другами — до бавила із гіркою усмішкою. — Згадка про сю годину буде моїм невідступним товаришем, одиноким й послїдним ясним промінєм в мойому житю.

— Єлено — милостивий Боже — не муч мене! Не ниш нашого взаїмного щастя. Переконай ся, що моя любов є чесною і вірною, та є в силї перемогти всякі перепони.

— Йдїть пане — сказала, піднимаючи до нього благаючі руки. — Змилосердїть ся надімною!...

Він, пристрастю ведений, здавив її руки і, вдивляючись в її тремтяче лице, просив:

— Скажи лиш, що можу вернути, коли станеш спокійнїйшою та що тодї...

— О, мій Боже, не мучте мене! Йдїть — оставте мене! Коли мене дїйсно любите, сповнїть моє проханє!

А коли побачила, що він похилив ся, щоб поцїлувати її в руку, вона, із вразливим криком болю, видерла її та кинула ся в двері, що вели в сусїдню кімнату. І, поки він зміг за нею поспішити, вона заперла за собою двері й засунула.

— Єлено, прошу, втворіть. Вислухайте мене! Ви сьогодня за сильно схвильовані, щоб могли рішати про нашу будучність! — просив Бравер.

Не відповіла.

Ще раз повторив своє проханє. Надармо.

А вкінці і він зневірив ся. Повільним ходом вийшов з кімнати. Здавало ся йому, що в сю хвилину пропали безповоротно його молодечі мрії та й його щастє із тим.

Тимчасом Єлена у своїй кімнатці впала на колїна, заломила руки й так молила ся:

— Отче мій, що тепер із гори споглядаєш на свою грішну дитину, благай Бога всемогучого щоб я видержала у своїй постанові та відпокутувала свій злочин.

Боже мій! Тяжко караєш за провину. Сил прямо не ставало менї, щоб зречи ся того щастя, яке менї предложено. Пане на небесїх! Не оставляй його, того найшляхотнїйшого із межи людий в його розпуцї та болю. Допоможи йому, щоб терпеливо перенїс се горе, яке із моєї причини прийдеть ся йому перетерпіти!

Се була страшна покута за провину!

РОЗДІЛ CLVIII.

ВЛАСНА ДИТИНА — МЕСТНИКОМ.

В означену годину явили ся Едита й Лукія Герварт на означеному через Алфельда місцї.

Лиш на безвпинні проханя Едити барон Редерн не пійшов із ними. Вона бояла ся, що Алфельд в присутности чужого не буде досить щирим, тому на всяку можливість взяла із собою малий револьвер. Сього домагав ся барон Редерн, що дуже то був невдоволений із тої умовленої стрічі.

Під високим деревом, недалеко лїсничівки, чекали обі дуже нетерпеливо на прибутє Алфельда. Невдовзї після того він висунув ся із корчів та сейчас підійшов до них.

— Тїшить мене ваша точність, мої пані! — сказав. — Прошу за мною. Передовсїм однак — додав, стрінувши недовірливий погляд Едити — мусите менї цїлковито довіряти! Будьте певні — нїчого вам не грозить!

І повів обі сестри глубше в лїс, аж остаточно зійшов в широкий яр та їм також поміг зійти туди.

— Куди нас ведете? — спитала Лукія неспокійно.

— Вже скоро станемо на місцї! — вспокоїв її Алфельд. — Бачите ось там деревляні двері? Се вхід у підземний хідник!

— По що-ж туди нас ведете?

— Там побачите, пані, дещо вельми важного! — відповів Алфельд байдуже.

— Ну, то ведїть нас туди! — сказала Едита й рівночасно взяла сестру за руку, щоб її заспокоїти.

Ось і станули перед входом, а там і розпочали дорогу в під'земеллю. Алфельд йшов попереду, схилившись, а за ним обі сестри, що нїяк не могли перемогти в собі якоїсь таємної трівоги.

Хідник освітлювала слабенька лїхтарня Алфельда. При її світлї обі сестри побачили нагло, що той хідник при кінцї розширяєть ся і творить щось гейби печеру. І нараз спинили ся перед скалою, що очевидно замикала якийсь потайний перехід.

— Ми вже дійшли до мети! — сказав Алфельд, придавленим голосом — але — додав із усмішкою — але чи маєте пані досить сил, щоб видержати велику несподїванку?

Лукія здрігнула ся, але Едита грізно глянула в очі провідникови.

— До дїла беріть ся! — сказала нетерпляче. — Скажіть нам остаточно, чого ви нас сюди привели?!

— Так, прошу за мною! — була відповідь.

Окружили скалу й обі сестри могли тепер побачити середину печери, також слабо освітленої звисаючою із гори лямпою.

В кутї, на нужденній купі соломи лежало двох людий. Чертів їхніх лиць годї було доглянути, бо звернені були до стїни.

Алфельд приступив до них, а переконавшись, що

твердо сп'ять, звернув ся до обох сестер й сказав придавленим голосом:

— Незабаром розвяжеть ся загадка. Поки однак паням правду виявлю, хотївби вам дещо розказати.

Коли Едита мимохіть підійшла до сп'ячих, Алфельд живо вхопив її за руку й остеріг:

— Останьте тут, пані, вислухайте мене, а все гаразд пійметє! Знаю вашу мачуху вже від довшого часу. Нераз то вже я добре їй прислужив ся, тому недавно отсе вона віднайшла моє місце, щоб знова покористатись мною. Предложила менї більшу скількість гроший, коли в безпечний спосіб постараю ся спрятати зі світа її старого, хорого чоловіка.

Едита аж скрикнула із жаху.

Алфельд неспокійно споглядав на сп'ячих, але ті нічого не чули.

— Отже, щоб не тратити много слів, розкажу коротко: ваша мачуха розповіла все до ладу, як обдумала все зробити. Щоб безвинною остати перед світом, вона зарядить, щоб барона перевезти до санаторії, а по дорозї урядить ся напад, підчас котрого ваш батько мавби втратити житє.

Так і стало ся. Підчас нападу візника нехотячи вбито, барона же витягнено із повозки та забрано в гущавину лїса.

Коли-ж я побачив в своїх руках безсильного старця, подумав, що краще не позбавляти його житя. Все так уложив, що виглядало немов то я дійсно барона убив та про се звідомив вашу мачуху й за се одержав умовлену плату.

се звідомив вашу мачуху й за се одержав умовлену пла-

падлюка нещастя на нас ізвела. Але говоріть дальше! — додала, споглядаючи на сп'ячих. — Що стало ся із моїм батьком?

Лукія, що в страху пригорнула ся до своєї сестри, очий не спускала із Алфельда.

— Я, після того, спровадив вашого батька до сьої отсе печери, думаючи, що тут він буде безпечний. В кілька днів пізнїйше прийшла знова ваша мачуха й зажадала щоб я також спрятав зі світа й старого слугу, що з кож-

дим днем ставав для неї грізнійшим. І на се я, на позір, згодив ся. Старого ми звабили у лїс, а звідси в отсю печеру, а вашу мачуху вдало ся менї переконати, що старий слуга також згинув.

— Милостивий Боже — кликнула Едита, тремтячи мов осиковий листок. — Але — скажіть, прошу, хто се там спить?

І знова хотїла підійти до них, але Алфельд здержав її.

— Ще кілька слів. Згори я вже рішив ся зберегти житє вашому батькови, в надії, що се несогірше менї оплатить ся. Було нам тепер на руку, що й старий слуга дістав ся до нас, бо знеможений барон потребував чималої опіки, а крім того, колиб справа викрила ся, слуга був важним свідком проти баронихи, колиб вона менї відказала коли грубої грошевої підмоги.

Тепер Едита, вже не зважаючи на Алфельда, живо підійшла до сп'ячих а за нею й Лукія підбігла. Обі скричали а сим криком розбудили їх зі сну.

Оба зі страхом схопили ся з місця й нерозуміючи нїчого видивили ся на прибувших дївчат.

— О, мій батеньку — понїс ся потрясаючий до глубини серця крик — і вже Едита обіймила старого, знеможеного старця.

Барон не міг піймити, звідки тут взяли ся обі його дочки. Хотїв щось сказати, але зворушенє було так сильне, що й слів не міг знайти. А Лукія й Едита притулили ся до батька й голубили тяжко горем прибитого старця.

— Батеньку! — Так ви живі ще? Бог вас вратував таким чудесним способом — говорила Лукія, ридаючи із надміру щастя — і раз-враз цїлувала худу руку старого батька.

— Дїти мої дорогенькі — нарештї на силу сказав барон. — Бог вислухав моїх мольб. О, я тепер такий щасливий!... Я вже зневірився був, чи взагалї коли доведеть ся вас побачити та свойого благословеня вам удїлити!

Не був в силї дальше говорити: Тяжкі, горячі слези полили ся із очий. Старий слуга набожно зложив руки, наче-б до молитви, й очий не спускав із свойого пана та його дїтий.

Минуло досить часу, поки щаслива чвірка могла спокійно поговорити про минуле. Алфельд же відійшов в кут і звідтам в напруженю слїдив за кождим їх рухом.

Едита розказала батькови про свої пригоди від часу коли оставила батьківську хату, а коли закінчила своє оповіданє вісткою, що тепер в особі барона Редерна знайшла щирого друга тепер і на будуче, старець, зворушений тим, положив свою тремтячу руку їй на голову й сказав:

— Ти заслужила на се щастє, Едито, бо много перетерпіла дотепер! Коби хоч будуче твоє житє було нагородою за те все. Я тепер спокійний, коли вже знаю, що твоя будучність запевнена. Я самий вже не довго тїшитись му вашим щастєм. — І ти, Лукійко, чимало вже витерпіла Знаю від мойого вірного Івана, що ти також мусїла із рідньої хати втїкати, щоб своє житє ратувати. О, Боже! Тяжко Ти покарав мене за мою безрозсудливість, що получив ся із тою молодою жінкою, щоб при нїй ще раз щастя зазнати.

Їхня поважна розмова протягнула ся досить довго. Старий барон і його слуга прямо занїміли, коли дізнали ся, що в лїсї знайдено мертве тїло, начеб то барона Герварта та що розійшлась вістка, що барон закінчив самовбійством. Коли Едита розповіла батькови про втворене завіщаня, його жаль не мав границь.

— Значить добула те, до чого стреміла — кликнув. — Тепер вона стала панею цїлого мойого майна... О, Боже! скілько то я витерпів, звязавшись із тою жінкою — скілько кривди зазнали через се мої дїти!...

Лукія й Едита старались вспокоїти батька.

— Її злочини не принесли їй щастя — сказала Едита. — І вона терпить тепер — жених її обманив, а син, Альфонс, вічно затроює житє, паде що-раз низше — через него й стріне її належна кара.

Нарештї — вже днина кінчила ся — почали думати про поворот. Обдумали, якби то ратувати батька та відкрити перед світом підлоту мачухи.

Рішились, слїдуючого вечера завезти батька й старого слугу повозкою у місто.

Пращанє тих нещасних було вельми зворушаюче.

Опісля Алфельд відвів обі сестри тою самою дорогою, що прийшли.

Коли прибули на лїсничівку, заступив їм дорогу барон Редерн. Він неміг ні хвилї супокою знайти у своїй кімнатї і тому тут чекав на Лукію та Едиту. Сердечно стиснувши руку свойого коханого, Едита дякувала йому за його печаливість. Опісля разом вернули у місто. Дорогою розказали баронови про те, що зайшло в печері.

Счудуване барона не мало границь. Майже вірити не хотїв сьому. Рішили, що слїдуючого вечера барон Редерн поможе їм перевезти батька із лїса у їхню хатину.

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Тимчасом баронова Герварт не много мала спокійних хвиль.

З початку жалїли її, відтак то тут, то там приймали із явним глузованєм. Крім того ще Альфонс чогось вічно був подражнений, так що прямо бояла ся із ним говорити.

Альфонс був пристрасним грачем й програвав великі суми гроший, так великі, що й боявсь признати про се перед матїрю.

Житє баронихи ставало що раз прикрійшим. Здавалось їй, що всї із неї глузують та погорджують нею. А крім того жила в безнастанній трівозї — мучило її нечисте сумлїнє, а найбільше зі всього гризла її думка про Алфельда, що він пімстить ся на нїй за се, що відкинула послїднє його домаганє.

В розпуцї знова рішила ся чимскорше виїхати, а про се хотїла також звідомити Альфонса.

Одного вечера молодий барон вернув якось особливо подражнений. Знова програв много гроший. Матері згадав лиш про половину того, що програв. Вона в розпуцї заломила руки.

— Бій ся Бога, Альфонсе! До чого се доведе? Звідки маю взяти стільки гроший, що тобі потреба? в послїдних місяцях ти казочні суми програв!

Альфонс казився зі злости, та аж тупнув ногою. Він же не прийшов, щоб слухати докорів. В послїдних часах був прямо настирливим супроти матері.